

oudheidkundige vereniging
'oud vorden'
te vorden

'VORDENSE KRONYCK'

Uitgave van de oudheidkundige vereniging 'Oud Vorden',

opgericht 30 maart 1981.

16e jaargang, maart 1998

Oplage 300 exemplaren

ISSN: 1383-049X

Secr.: Mw. F. van Druten-Vrieze, Ruurloseweg 61, 7251 LB Vorden, tel. 0575-552260. Bankrelatie: Bondsspaarbank, rek. nr. 92.31.08.394 t.n.v. Vereniging 'Oud Vorden'

Inhoudsopgave

Van de Voorzitter		p. 3
Nogmaals, de Tramwegmaatschappij De Graafschap	H. Elbrink en G.W. Wahl	p. 4
De Diaconie van de Nederlands Hervormde Kerk te Vorden van 1730-1790.	H.G. Wullink en D. Klein Hekkelder	p. 9
Nogmaals Tonnet	C.J. Klok	p. 14
Het Vordens Paardenfonds van 1907-1933	H. Warringa	p. 23
Schildersbedrijf Van de Wal	H.G. Wullink	p. 27
Mededelingen		p. 31

Redactie Vordense Kronyck

G. Koop
H.W. Rossel
H.G. Wullink

VAN DE VOORZITTER

De krokus en de Kronyck zijn wel heel verschillende dingen, maar vertonen toch enkele frappante overeenkomsten. Ze hebben namelijk dezelfde beginletters en verschijnen beide in het voorjaar. De krokus mag dan nu onderhand uitgebloeid zijn, de Kronyck bloeit als nooit tevoren, waarmee maar gezegd wil zijn dat de inhoud van dit nummer kwalitatief weer uitstekend is.

De beschrijving van het leven van generaal Tonnet zal veel herinneringen oproepen, evenals het artikel over het Vordens Paardenfonds. Wat er zoal achter een naam schuil gaat, leest u in het artikel over Van de Wal. Over de vroegere tram bleek nog zo veel te vertellen dat er een vervolgverhaal is opgenomen.

Echter, alles kent zijn prijs, óók deze Kronyck. En die prijs begint onze penningmeester parten te spelen. Terwijl de contributie die leden betalen nog dezelfde is als bij de oprichting van de vereniging in 1981, zijn de kosten voor het drukken van de Kronyck inmiddels verdubbeld. Ook de vergoedingen voor de sprekers op onze 'avonden' zijn drastisch gestegen. Gelukkig vertoont het ledental nog steeds een stijgende lijn, zodat een eventuele verhoging van de bijdrage waarschijnlijk slechts minimaal hoeft te zijn. Maar, een verhoging is mijns inziens wel nodig, willen we op hetzelfde niveau door kunnen gaan

Rest mij nog iedereen te bedanken die aan deze Kronyck zijn of haar medewerking heeft verleend en daardoor anderen stimuleert ook eens een bijdrage aan ons officiële orgaan te leveren.

Het Bestuur in 1997

Het bestuur van de Oudheidkundige Vereniging 'Oud Vorden' was in 1997 als volgt samengesteld:

Voorzitter
Secretaresse
Penningmeester
Leden

H.G. Wullink
Mw. F. van Druten-Vrieze
J.M. Ilbrink
C. Bosch
G. Koop
H.J. Reindsen
H.W. Rossel

Nogmaals, de Tramwegmaatschappij 'De Graafschap'

H. Elbrink en G.W. Wahl

Op het artikel over de tram in Vorden, van dhr. J. van den Broek, in de vorige Kronyck ('97), willen wij graag enige aanvullingen geven. In overleg met de dhr. Van den Broek zijn deze verwerkt in onderstaand verhaal.

In het begin van deze eeuw was de tram hét openbaar vervoermiddel in de Gelderse Achterhoek. Daarmee werden zowel personen als goederen vervoerd. De tramlijnen werden geëxploiteerd door verschillende maatschappijen, waarbij het dorp Vorden werd ontsloten door de tramwegmaatschappij De Graafschap. Eind 1903 werd de stoomtramlijn Zutphen-Vorden-Hengelo (Gld.) geopend. Maar voor een viertal heren was het goederenvervoer niet bevredigend, hetgeen blijkt uit een publicatie in een uitgave van de Staatscourant daterende van 1926, ons welwillend ter hand gesteld door dhr. H.W. Groot Bramel. Het betreft hier de oprichting van een N.V. ter bevordering van het goederenvervoer, namelijk, 'De Graafschap', te Zutphen. Notarieel werd dit op 12 april 1926 beschreven bij notaris Beker, te Zutphen. De heren genoemd in de acte vonden dat het goederenvervoer vanaf het NS-station moest worden geactiveerd. Zij hadden er namelijk alle belang bij, hetgeen moge blijken uit de commerciële activiteiten van de betreffende personen: D.J. Harmsen, te Hengelo (Gld.), brandstoffenhandelaar; J.H. Wansink, te Hengelo (Gld.), kruidenier/eierhandel; J. Wesselink, te Vorden, bouwmaterialen, en R. Elferink, te Zutphen, grossier in granen. Het door hen ingebracht kapitaal was groot fl. 10.000,=, verdeeld over 40 aandelen, elk groot fl. 250,=

De remise was gevestigd aan de Spalstraat te Hengelo (Gld.). De centrale halte in Vorden was aan het begin van de Zutphenseweg, en wel ter hoogte van de familie Ter Heurne/mv. Stoffels (Casa Mia). Aan de overkant (thans Shoarma-eetgelegenheid) stond het wachthuisje met kantoor. De stationschef was de heer Beltman. Er was een directe telefoonlijn aanwezig.

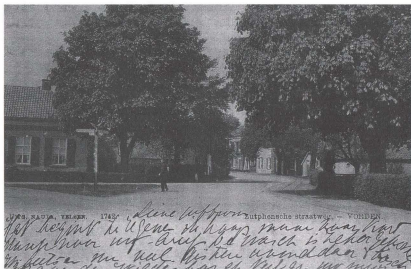
Hoe een en ander tot stand kwam, moge blijken uit het volgende uittreksel uit de notulen van een vergadering dienaangaande: *Uittreksel uit de notulen der vergadering van commissarissen der Tramweg Maatschappij 'De Graafschap' op Donderdag 15 Mei 1924 des namiddags 2 ure.*

De voorzitter is van meening dat het pand aan den Stationsweg te Vorden wel gemist zou kunnen worden, nu de trammen alle bij het Gemeentehuis doorgaan, en zou een abri aldaar van meer nut kunnen zijn. De Directeur heeft bereids een abri van de Nederlandsche Spoorwegen gekocht en aan het Gemeentebestuur van Vorden verzocht deze op gemeente-terrein te mogen plaatsen, waarmede de vergadering instemt.

De heer Koning stelt voor om, zodra het Gemeentebestuur vergunning heeft verleend, aan notaris Numans opdracht te geven tot publieken verkoop van het pand op den

Stationsweg. De heer Arriëns (voormalig burgemeester van Vorden) verwacht, dat er wel koopers zullen opdagen, wanneer bekend is, dat het pand te koop is. Met algemeene stemmen wordt tot den verkoop besloten. Voor eensluidend afschrift. De Directeur, (geteekend) P. van de Velde.

Met 'het pand' werd bedoeld het pand op de Stationsweg no. 8 en 10. Het werd aangeduid met de huisnummers A 10 (dat was de loods) en A 12 (de woning van de heer Beltman, die er gewoond heeft tot 1924. De heer Beltman was in die tijd belast met het regelen van het goederen- en personenvervoer.

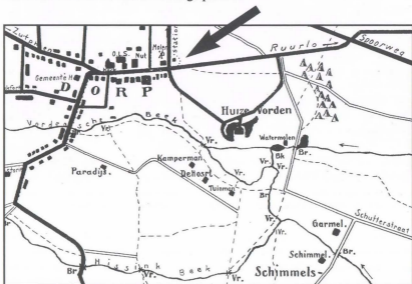
Het centrum van Vorden omstreeks 1910. Het nieuwe postkantoor was toen nog niet gebouwd. Half verscholen achter de boom, links langs de weg, het wachthuisje van de tram.

Vanaf de centrale halte liepen de rails door de Dorpsstraat, bij Klumper, de groenteman (nu makelaar Pelgrum), met een wijde boog de hoek om, achter de huizen van Pardijs en Te Velthuis langs, door de Stationsstraat, richting NS-station. Achter het huis van molenmaker Ten Have, waar thans de familie Te Velthuis/Ten Have woont, was ook een wissel om, indien nodig, een andere tram te laten passeren. Maar ze werd ook gebruikt voor het laden en lossen van bouwmaterialen bestemd voor aannemer Bielderman.

Bij de voormalige landbouwcoöperatie De Eendracht (thans wooncomplex met dezelfde naam) was ook een wissel voor aan- en afvoer van granen. Vandaar liep de tram richting het NS-station, naar 'de houtwal', een opslagplaats voor aan- en afvoer van boomstammen. Dit was tevens het eindpunt, met enkele wissels die met de hand werden bediend. Hier was ook een aanvoerplaats van de firma

Wesselink (Bouwmaterialen). Tevens vond hier overslag plaats van goederen van tram naar spoorwegwagons en omgekeerd. In het dorp zelf waren twee haltes van de tram, namelijk – typisch bij een café – een bij café Uenk (aan de Nieuwstad) en een bij café De Zon, aan de Zutphenseweg (daar waar nu de Aral-benzine-pomp is gesitueerd).

De snelheid van de tram in de kom was niet hoger dan zo'n 10 km per uur, terwijl buitenaf versneld werd tot ongeveer 20 km/hr. Dat de snelheid in de bebouwde kom zeer laag lag, blijkt uit het feit dat de jeugd voor een gratis ritje gebruik maakte van de achterste buffer. Dit was bijvoorbeeld een hele belevenis voor iemand die nu nog in Vorden woont, namelijk dhr. Jan Barink. Hij lifte destijds eens op die manier mee vanuit het dorp, richting Hengelo. De trammachinist, dhr. Kistemaker zag dit en stookte de locomotief nog eens extra op, zodat de snelheid kon worden opgevoerd en hij (J. Barink) er, als gevolg daarvan, niet af durfde te springen. Pas op de grens van Hengelo werd vaart verminderd. En Jan Barink moest het hele eind teruglopen..... !

Op een kaartje van Vorden uit 1904 is duidelijk te zien dat de tram bij 'Klumper' met een wijde bocht, richting het station liep.

Volgens een bericht in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* van Maandag 29 Juni 1914 – Avondblad, D was de exploitatie het voorafgaande jaar nadelig beïnvloed door ongunstige weersomstandigheden, hoewel op het goederenvervoer nog wel winst werd gemaakt: *Blijkens het jaarverslag der N.V. Tramweg-Maatschappij De Graafschap heeft de ongunstige weersgesteldheid gedurende de zomermaanden een*

nadeeligen invloed gehad op het vervoer van reizigers, dat f 14,856 opracht (v.j. f 15,045). Het goederenvervoer gaf bevredigende uitkomsten en zou groter zijn geweest als er in den druksten tijd geen doorlopend gebrek aan wagens was geweest. De ontvangsten uit dit vervoer bedroegen f 15,636 (v.j. f 14,964). De totale opbrengsten beliepen f 31,192 (v.j. f 31,309), de exploitatieuitgaven f 25,667 (v.j. f 25,797), het voordelige saldo van de exploitatierekening f 5,525 (f 5,511). Op het fonds van weg en werken is f 4,400, op dat van het rollend materieel f 1,371 bijgeschreven. De winst bedraagt f 3,138

De schoolgaande jeugd, die per fiets naar Zutphen ging, profiteerde in de winter ook van de tram, namelijk door in de warme stoom mee te rijden.

Wanneer machinist Kistemaker een slechte bui had - en dat kwam nog wel eens voor - gooide de jeugd kastanjes naar hem, in de open locomotief.

Hij, op zijn beurt, deed dan extra vetkolen op het vuur, met als gevolg: dikke, vette rook. Door het oppoken van het vuur kwamen er bovendien kleine gruisdeeltjes mee, die in ogen kwamen van de meefietsende jeugd - geen prettig gevoel. Maar, hun wraak was zoet: er werden ijsschotsen uit de sloot gehaald ter hoogte van de Bogchelaar, en de stukken werden op de rails gelegd. Op veilige afstand zag de jeugd, met het nodige leedvermaak, dat machinist Kistemaker moest stoppen om de ijsschotsen van de rails te verwijderen.

Het was een fantastisch gezicht als er in de winter sneeuw op de rails lag. Ze waren dan erg glad en daardoor kon de tram niet in één keer de Markt in Zutphen opkomen. De wielen begonnen dan te slippen. Door opstoken, met extra kolen op het vuur, werd extra vaart gemaakt, om zodoende de markt te halen. Hierdoor vlogen er dan gloeiende kooldeeltjes op de daken: brandgevaarlijk? Nooit van gehoord!

Nog enkele curieuze voorvallen van de tram: In 1928 stonden bij zeer hoge waterstand van de IJssel heel wat landerijen onder water. Nu, met de Baakse Overlaat is dat niet meer mogelijk. Kilometers ver kon men water zien, met geïsoleerde boerderijen. De tram met passagiers in de personenwagen - er was zelfs een afdeling voor 'Klasse I'-reizigers - moesten dan bij het Graffel overstappen en staande plaats nemen in goederenwagens. De reden hiervoor was dat de goederenwagens hoger op de wielen stonden. Men kon namelijk niet garanderen dat men in de personenwagens droge voeten hield. Het water bereikte bij zeer hoge waterstand zelfs de binnenstad van Zutphen. Men stapte pas uit in de Laarstraat, om van daar uit verder in de binnenstad te kunnen komen.

In 1934 kwam er een samenwerking tot stand tussen De Graafschap en andere busmaatschappijen. Zij gingen verder onder de naam De Gelderse Tramwegen. Het woord tram werd dus nog in de naam gehandhaafd, maar in werkelijkheid werd er in die periode al overgeschakeld op bussen.

De wachtruimte voor de buspassagiers werd ingericht in het pand aan de Kerkstraat, dat nu bewoond wordt door de familie Klein Kranenburg.

Daarnaast was het bagagedepot gevestigd, dat in 1975 werd opgeheven.

Er kwamenabri's voor in de plaats. De distributie van de goederen werd destijds verzorgd door dhr. Harren en later door dhr. Jan Koerselman.

In de jaren zestig was het Van Gend & Loos die het goederenvervoer overnam. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het busvervoer in de ijskast gezet. De oorzaak hiervan was gebrek aan brandstof. De tram werd weer van stal gehaald en de schooljeugd had weer vervoer naar de Zutphense scholen. In 1942 vond de tram zijn Waterloo – de rails werden namelijk door de Duitsers voor oorlogsmateriaal gebruikt.

Direct na de oorlog werd het personenvervoer Vorden-Zutphen v.v. onderhouden door legerauto's van de Canadezen. Je kon gratis mee.

In het begin van de jaren vijftig werden de busdiensten van de GTW weer in ere hersteld. Vorden kreeg een half-uur dienst naar Zutphen, met een conductrice aan boord.

In 1977 vond weer een fusie plaats en werd de naam veranderd in Gelderse Streekvervoer Maatschappij (GSM). In 1993 werd de naam nogmaals gewijzigd, nu in Gelderse Vervoer Maatschappij (GVM).

De samenwerking tussen busmaatschappijen en spoorwegen was vroeger een kat-en-muisspel. Er is sindsdien veel verbeterd, met als gevolg dat de bussen nu hun haltes, onder andere, op het NS-stationsplein hebben.

Of het vervoer nu beter is, laten wij in het midden. We denken daarbij, bijvoorbeeld, aan de bereikbaarheid van het streekziekenhuis Het Spitaal. Ondanks 'buurtbussen' is de bereikbaarheid daarvan met het openbaar vervoer in 1998 nog steeds problematisch. Hopelijk komt daar spoedig nog eens verandering in.

De Diaconie van de Nederlands Hervormde Kerk te Vorden van 1730–1790

H.G. Wullink en D. Klein Hekkelder

In het decembern timer van de Midwinterpraot ('97) had ik u het een en ander uit de doeken gedaan over het functioneren van het Armenfonds in de eerste helft van de twintigste eeuw. Die armenzorg gebeurde in goed overleg met de diaconie van de Nederlands Hervormde Gemeente en met de Rooms Katholieke Kerken in Vorden, die ook het nodige deden voor de armlastigen onder hun leden.

Bezien we de armenzorg zo'n tweehonderd vijftig jaar geleden, in de achttiende eeuw, dan blijkt dat dit toen in hoofdzaak een kerkelijke aangelegenheid was. Begrijpelijk, als men bedenkt dat toen praktisch iedereen bij een kerkgenootschap was aangesloten.

Om armenzorg te bedrijven waren er natuurlijk inkomsten noodzakelijk. Die verkreeg men, evenals nu, uit de collectes. Daarnaast uit diverse schenkingen en ook uit bemoeienissen bij teraardebestellingen.

De volgende posten zijn slechts een greep uit het totaal zoals vermeld in de diaconieboeken van 1730 tot 1790. De aanhalingen zijn letterlijk overgenomen uit de diaconieboeken. U zult zien dat men in die tijd wel iets anders schreef dan nu.

26-8-1731—Op Lindese kermis ontfangen wordende aldaar uitgedeelt f. 2-7-12
Blijkbaar werd het ontvangen bedrag meteen weer onder de armen in Linde verdeeld.

2-3-1732—Van Duitse mijt de Wierssche voor laken f. 0-6-0

Dit betreft het doodslaken dat de diaconie voor begrafenissen ter beschikking had. Daarvoor betaalde men dan een vergoeding aan de diaconie.

13-4-1732—Kollecte 1e paasdag voorm. f. 20-11-2

nam. f. 1-8-10

2e paasdag voorm. f. 6-0-12

nam. f. 0-8-4

Op beide paasdagen hield men twee diensten. De middagdienst op tweede paasdag was slecht bezocht, gezien de inkomsten.

4-1-1733 Van de rentmeester van de Wildenborch voor armengeld ontfangen f. 5-0-0

15-1-1733 Domine Teak met zijn vrienden de kerk besien, gegeven voor de armen f. 0-8-0

26-3-1736 voor laken van lekkerbetijen f. 0-6-0

'Lekkerbetijen' zal vermoedelijk een bewoner van het Lekkebekje zijn geweest. Of dit toen een boerderijnaam betrof, is nog niet uitgezocht.

1739 Den 19 maart is overleden Agnita Beeuw wed. Meuleman in 90ste jaar hares ouderdom en op den 25ste in de kerk begraven.

Komt voor 't graf open too maeken *f.* 1-10-0

Voor 't open van de kerk en 't afnemen van 't laken *f.* 0-6-0

den 19 dito 2 rouwbrieven geschreven *f.* 0-6-0

den 20 en 21 dito 10 rouwbrieven geschreven *f.* 1-10-0

Tot de begrafenis is geleverd in twee potten 21 pond boter kost nu al 31/4 cent en ook vier stuivers pond. Bij liquidatie van 't Erfhuis voldaan.

20 april 1739 is overleden een onwis mense aan het Laer in Mossel.

Ontvangsten worden hierbij niet vermeld.

22 dec. 1745 Van Garrit Molenbrugge op de bult ontvangen een liefdegifte die zijn oom Jan Harmsen voor de diaconie hadde besteld een somme van 23 gld waarvan aan Derk Schutterije tot een pijrock is gegeven 4 gld 11 stuivers — 4 penn dus is onfangen 18 gld—8 st—8 penn.

26 nov. 1752 Van Koefste wegens nalatigheid van ruimen van de beek ontfangen *f.* 1-10-0

Vermoedelijk een gepachte plaats van de diaconie. De waterlopen moesten in die tijd door de aanwonenden worden schoon gehouden. Ook de marken zagen daar zeer streng op toe.

7 jan. 1753 Voor het gebruik van het dodenlaken tot expeditie van wijlen de heer Hasebroek van Vorden naar Zutphen daarvoor ontfangen *f.* 1-13-0

28 juli 1758 Van Lambert Brandenburg ontfangen *f.* 100 — — die wijlen zijn broeder Hendrik op zijn doodsbedde had besteld.

De een beheerste het Nederlands beter dan de andere. Let maar eens op de volgende zinnen:

De aere bus geelijgt bij de kaerkmester ijaen Melunk.

Een kynt van hoge kaempck beegraefen.

De muelersfrou vaen de wijerssche beegraefen.

Bijfaenck uijt lijndee sijn soene beegraefen.

27-8-1761 't Slegste rouwlaken ter begreffenisse van Jan Wijchers *f.* 0-6-0

23-11-1763 Van het doodslaken van Oolthijs knecht *f.* 0-8-0

Men had schijnbaar twee rouwlakens, een goede en een slechte. Het eerste kostte 8 stuiver en het andere 6 stuiver.

23-10-1762	Ontfangen van de weduwe wijlen Berent Knoef, op Terborg in Wichmond wonende, ene liefdegave zo door wijlen gemelde haren man aan de diaconie was verordent ten somma van	f. 50-0-0
31-7-1763	Ontfangen van den tobaks acsijs	f. 1-5-0
12-8-1764	Gecolecteert van mijnheer Mosbergen en iuffer van Hasselt	f. 12-1-6

Dit zal waarschijnlijk bij het huwelijk van genoemde personen zijn gebeurd

22 -2-1766	Een parseel dennen verkoft op de Kranenbargh van ons	f. 0-12-0
22 -2-1766	Het akkermal van den Helderkamp verkoft	f. 123-15-2
20-12-1766	de arm bussen lightet bij Stroman	f. 1-7-0
	bij Mellink	f. 8-11-0
	bij Wossink	f. 0-7-0
	bij Stoltenbargh	f. 16-0-0
	de armen buss van de domeneer	f. 15-7-0
13-1-1770	bij liquidatie ontfangen wegens de verkogte meubelen van de wed. Olijslag	f. 32-18-0
12 -5-1771	Van Levi Jacob de jode ontfangen voor biljoen of kwaad duiten	f. 6-15-14
	en voor kwaad zilvergeld	f. 0-10-0
26-2-1772	Een liefde gifte van de weduwe van Euwert Paerdis aen de jakeni van Vorden	f. 5-5-0

12 -4-1784 *Ontvangen een liefde gifte van een juffrouw uit Amsterdam van drie gulden omdat Vorden zo droevig door het Hoge Water Soude Geleden hebben. Maar terwijl Vorden door 's Heeren Goedheid van het water verschoond is gebleven zo is met mede consent van onze aller broederen weder teruggezonden aan de diaconije van Steenderen terwijl die veel geleden heeft door het water: memorije.*

Ontfangen van de heer Verhul van het trouwen f. 19-1-0

Tot zover een greep uit de inkomsten zoals die in de boeken vermeld staan. Natuurlijk is het ook de moeite waard om te zien waar dat geld aan uitgegeven werd. De uitgaven geven een grote verscheidenheid aan goederen en personen te zien. De meest interessante posten geef ik hierna voor u weer:

11-3-1731	Aan Jan Riefeler gelangt een vierdel bier	f. 1-0-0
10-1-1731	Voor Triene tot een stoof betaald	f. 0-6-0
	Hendrik Helderboom voor schoolgeld en een nieuw testament	f. 4-8-0
16-4-1731	An een soldaat en vrouw	f. 0-4-0

- 14-4-1731 *An een passisier* f. 0-2-0
 29-9-1731 *An Wiemelink betaalt voor 't na Lochem brengen
 van een soldatenvrouw met kind* f. 1-0-0
 29-9-1731 *An de wed. Assink voor linnen en 't maken van twee
 hembden voor Schimmels Hendrik* f. 2-16-8

Hendrik had schijnbaar geen hemd meer aan zijn lijf!

- 17-11-1731 *An Garrit Geesinck voor 't maken van armen-schoenen* f. 7-7-0

Gezien de prijs een paar hele goeie vetleren bottines.

- 11-4-1732 *Voor de beddeste in Hendrik's hutte* f. 2-3-0
 Met 'hutte' bedoelde men in die tijd een, wat nu genoemd wordt, 'daghuurders-
 woning'. Naast de woonruimte voor de mensen was hier meestal nog een
 bescheiden plaats voor een geit (zgn. 'daghuurderskoe') en een varken.

- 1-1-1733 *Bij het verhennekleden en in de kiste leggen een
 mengele jenever.* f. 0-4-8

Een vrij normaal gebruik bij het 'afleggen' van een dode. Dat was soms ook wel
 nodig, vooral bij hoge temperaturen. Koeling kende men nog niet.
 En het kon soms wel meer dan een dag duren voor de timmerman de kist klaar
 had.

- 29-3-1731 *An de Knoefse betaald voor een vim dack
 op Henders hutte* f. 3-15-0

De dakbedekking bestond toen hoofdzakelijk uit stro. Dit moest regelmatig ver-
 nieuwd worden.

Dat soort uitgaven komt men dan ook regelmatig tegen in de boeken van de dia-
 conie. Ook voor het turf halen voor de armen werd regelmatig een bijdrage gege-
 ven.

- 10-11-1733 *An de verbrande huijte uit Enter* f. 0-10-0
 10-11-1733 *An een passisier uit Duitsland* f. 1-0-0
 12-7-1737 *An een man gegeven die zijn huis verbrant is onder
 Vijeraecker* f. 0-5-0

Schijnbaar was men toch nog wel erg goedgelovig; dergelijke bijdragen aan pas-
 santen komen in de boeken vrij veel voor.

- 7-10-1736 *Voor Hendrik Waggelink een hoet gekocht* f. 0-15-0
 30-7-1775 *Een armen man met twee kinder tot reisgeld gelangt
 en denzelve na Warnsveld met Horst laten brengen
 daarvan betaalt* f. 0-6-0
en aan Jan Wullink voor een nacht huisvesting betaalt f. 0-11-0
f. 0-10-0

18-12-1775	<i>An Reisende vrouw gelangt daer de man van gaan lopen is dezelve zwerft met vier kinderen</i>	f. 1-0-0
7-12-1775	<i>Een man die schipbreuk geleden heeft tot reisgeld</i>	f. 0-12-0
Gelukkig dat hij gered is; evengoed had hij al een flink eind gereisd		
3-4-1775	<i>Aan Anneken Kraenenbarg betaalt voor 't oppassen van Henders Zweverink, twee weken.</i>	f. 1-0-0
31-5-1775	<i>Aan Anneken Kraenenbarg wegens het wassen van de oude Henders</i>	f. 0-4-0
Hier dus ook al thuiszorg; een 'rusthuis' kende men nog niet.		
18-11-1776	<i>Aan 't gevonden kind een paar klompen</i>	f. 0-2-0
3-11-1776	<i>Aan Jan Willem Poelert voor 't oppassen van een mens met vallende ziekte gekweld is</i>	f. 0-8-0
8-11-1776	<i>Aan een man uit Dinslaken die zijn goed verbrant is</i>	f. 1-0-0
Of dat inderdaad zo was, moeten we maar aannemen: er liepen nogal wat lieden rond die op deze manier aan de kost probeerden te komen.		
8-10-1779	<i>Dries Wesselink tot een oort wijn</i>	f. 0-4-0
23-11-1779	<i>Aan Hendrik Velhorst betaald voor 't leemen van de hutte van Dries Wesselink</i>	f. 0-8-0
4-12-1779	<i>Hengsel an de hutte</i>	f. 0-4-0
10-12-1779	<i>Aan Hendrik Stroman een mengelder jenever bij het verhennekleden van Dries Wesselink</i>	f. 0-9-0
10-12-1779	<i>Voor de luiers verteert</i>	f. 0-8-0

Straatarm, zo zou je in die tijd de familie Wesselink wel kunnen noemen. Aan de weduwe D. Wesselink wordt in die winter nog 'Torf' en boter verstrekt en worden nog derden betaald die de kleding van de weduwe gewassen hebben. Vooral de winter was voor de mensen in die tijd, toen de landbouw voor de meesten de hoofdbron van inkomsten was, een zeer moeilijke tijd om door te komen. Vandaar dat er voor allerlei zaken een beroep op de diaconie werd gedaan.

Het bovenstaande geeft tevens aan dat wij het woord 'armoe' eigenlijk niet meer mogen gebruiken. Dat de diaconie desondanks toch nog reden van bestaan heeft, ligt aan de ongelijke verdeling van de welvaart. Niet de armoe, maar minder luxe is nu het probleem. Het is goed dat er dan instellingen zijn die dat proberen recht te trekken.

Ik wil dit artikel beschuiten met te vermelden dat het de heer D. Klein Hekkelder is geweest die een stukje monnikenwerk heeft verricht door bovenstaande gegevens vanuit de diaconieboeken in leesbaar schrift over te typen.

NOGMAALS, TONNET

C.J. Klok

Begin 1934 vond een medisch-juridisch steekspel plaats, waarin de destijds in Vorden woonachtige oud-generaal J.J.C. Tonnet een hoofdrol speelde. Tonnets flamboyante strijd tegen de gerechtelijke en psychiatrische instanties kreeg, mede door de brede aandacht in de pers, landelijke vermaardheid. De zaak Tonnet is nauw gelieerd aan de eerder door J. van den Broek uitvoerig beschreven zaak Boeyink.

'De generaal'

Johannes Christiaan Cornelis Tonnet (Den Haag, 9 juli 1867 – Vorden, 4 maart 1937) maakte tijdens zijn arbeidzame leven gestaag carrière in het leger. Hij klom op van korporaal tot generaal-majoor der artillerie.

Tonnet was enige tijd adjudant van koningin Wilhelmina. Hij verbleef in de Eerste Wereldoorlog als militair attaché in Londen. Aan het eind van zijn militaire loopbaan werd hij geridderd in de orde van Oranje Nassau en trok hij zich terug, vanuit zijn voormalige woonplaats Den Haag, in Vorden. Een eerder door het gezin Tonnet gebruikt zomerhuisje, aan de westelijke rand van Vorden, werd daartoe voor permanente bewoning geschikt gemaakt. Deze woning, 't Hoetink genaamd, is nog terug te vinden aan de Strodijk in Vorden.

Tonnet genoot van het buitenleven. Rond zijn landelijk gelegen woning plantte hij bomen, welke hij vernoemde naar door hem geliefde personen. In Vorden was Tonnet een gerespecteerd en gezien man. Hij werd in het dorp aangesproken als

Tonnets voormalige woning 't Hoetink.

'de generaal'. Tonnet was gehuwd met Jkvr. Ernestine Catherine Coenradine Christine Coenen (1869 - 1950). Het echtpaar kreeg vier kinderen, Louise (1899-1968), Christiaan (1902-1946), Anna (1906-1996) en Frederik (1910-1991). Christiaan maakte evenals zijn vader carrière in het leger (1). Frederik emigreerde naar Zuid-Amerika; zijn enige zoon Ronaldo (1945) heeft geen kinderen, waarmee Tonnets geslacht in mannelijke lijn in de toekomst zal uitsterven.

*De Vordense 'Bijzondere Vrijwillige Landstorm', omstreeks 1930;
Op de voorste rij, respectievelijk 4 en 3 van rechts, burgemeester Arriëns en generaal Tonnet.*

Klompemaker

In december 1930 had Tonnet zich het lot aangetrokken van de Lochemse klompemaker H. Boeyink. Deze dreef een klompemakerij aan de Schoneveldsdijk, onder Barchem. Daar er in Ruurlo een klompenfabriek was opgericht, zag Boeyink zijn nering teruglopen. In 1927 verzocht hij de zogenaamde Landarbeiderswetvereniging Lochem-Laren dan ook, in aanmerking te komen voor geldelijke steun bij de bouw van een nieuwe woning in de Wildenborch, bij Vorden; daar wilde hij gaan boeren. In het kader van de in 1918 ingevoerde Landarbeiderswet werd het landarbeiders namelijk mogelijk gemaakt overheids-subsidie te krijgen bij het aankopen van een 'plaatsje' (huis met grond).

Boeyink kocht op 27 maart 1927 enkele hectares braakliggende grond aan de Wildenborchseweg, in de nabijheid van kasteel De Wildenborch en naast de thans voormalige Prinses Julianaschool. Hij deed zijn bestaande woning al vast in de verkoop. De overheid weigerde echter de subsidie te verstrekken omdat het aankoopbedrag van de grond het wettelijk bepaalde maximum van f 4.000,- oversteeg.

Verder gold als complicerende factor dat Boeyink al een eigen woning bezat. Boeyink moest toen noodgedwongen zijn bestaande woning uit de verkoop halen en het reeds aangekochte stuk grond weer verkopen. Notaris J.B. Everwijn, in Lochem, wilde namelijk geld zien voor de gemaakte kosten, inclusief de verschuldigde rente f 600,-. Boeyink weigerde te betalen en zocht vanaf dat moment contact met Tonnet. Deze was zo gegrepen door Boeyinks verhaal van vermeend aangedaan onrecht, dat hij besloot hem te helpen.

Tonnet schreef voor Boeyink meer dan 150 brieven aan allerlei hoogwaardigheidsbekleders in het land. Zo zocht hij steun bij koningin Wilhelmina, minister-president Colijn, en minister van Financiën De Geer, alles echter zonder succes. Intussen liep Boeyinks schuld op en ook kon hij zijn hypotheekverplichtingen voor zijn bestaande huis niet meer nakomen. Gevolg hiervan was dat hij op 23 oktober 1933 met zijn gezin het huis aan de Schoneveldsdijk moest verlaten omdat het door de bank bij executie werd verkocht. Tonnet verschafte het gezin Boeyink in eerste instantie een oude legertent als voorlopig onderkomen en trachtte vervolgens langs diplomatieke weg de inmiddels nieuwe minister van Financiën Oud te interesseren voor de zaak.

Toen ook deze geen thuis gaf, kwam Tonnet in februari 1934 met groffer geschut. In steeds grovere bewoordingen (zoals 'schurk', 'beul', 'onmenssch' en 'smeerlap') schreef hij (deels open) *j'accuse-brieven* aan alle bij de zaak Boeyink betrokken personen.

Een en ander resulteerde in een viertal tegen Tonnet aangespannen civiele processen wegens belediging, maar dit deed hem niet stoppen met zijn aangevangen strijd. Hij gebruikte intussen zijn militair redacteurschap bij de Nieuwe Rotterdamsche Courant om zijn mening via de pers te verspreiden.

'Schooiers en schurken'

Tonnet ging in zijn ijver en bevlogenheid (hij noemde zichzelf in dit kader een 'desperado'), op te komen voor Boeyinks - en intussen ook zijn eigen belangen - zover, dat de rechterlijke macht ging twifelen aan Tonnets geestelijke vermogens. Bij de Zutphense rechtbank lag reeds een 1,2 kilogram wegend dossier Tonnet met naast de eerder genoemde beledigingszaken, nóg een interessant proces-verbaal.

Dit laatste betrof Tonnets aanstootgevende gedrag tijdens een op 21 mei 1929 in de Zutphense Buitensociëteit gehouden politieke vergadering van de SDAP (voorloper van de huidige PvdA). Op deze vergadering was het Tweede Kamerlid ir. J.W. Albarda als spreker uitgenodigd. Albarda sprak zich in zijn rede uit voor éézijdige ontwapening in Nederland. Tonnet interrumpeerde Albarda voortdurend en wierp zich op als woordvoerder van het Comité Tegen Eenzijdige Ontwapening. Het in de zaal aanwezige 600-koppige publiek koos de kant van Albarda en floot Tonnet uit. Tonnet ontstak hierop in woede en begon druk te schreeuwen en gesticuleren. Het publiek wilde zich, onder het zingen van De Internationale, op de oud-generaal storten, maar een aanwezige Zutphense agent-

rechercheur van politie wist Tonnet uit de zaal te leiden. Tot op de Coehoorsingel bleef Tonnet het opdringende publiek uitschelden voor 'schooi-ers' en 'schurken' en een aantal keren schreeuwde hij: *Bah!...* Toen de agent Tonnet probeerde te kalmeren, sprak deze laatste: *Ik ben een kerel van 62 jaar en ik laat me nog liever 'fricadillen' dan te gaan lopen voor die schooiers!* De agent loodste Tonnet behendig de inmiddels leeggestroomde sociëteit weer binnen en draaide de deur op slot. Toen de menigte was afgedropen, werd Tonnet door de politie naar de Zutphense gemeentegrens geleid, echter wel nadat eerst proces-verbaal was opgemaakt.

Psychiater

Tonnets geëxalteerde gedrag deed de rechtbank besluiten de oud-militair psychiatisch te laten onderzoeken door de gerechtelijk psychiater J.G. Schnitzler uit Arnhem.

Op 28 januari 1934 was Schnitzler toehoorder bij het verhoor van Tonnet door de Zutphense rechter-commissaris mr. H.L. Wilkens. In dat verhoor voelde Ton-

Spotprent uit de Telegraaf; Onder de prent stond de volgende tekst:
"1e verpleger: Vertel mij nou maar dat die ouwe kerel gek is!
2e verpleger: Wedde, dat-ie 't op die manier in 14 dagen kan worden?

net zich nogal in het nauw gedreven en viel hij met dreigende woorden uit naar de onderzoeksrechter. Schnitzler stelde geen vragen om de al sterk geprikkelde Tonnet niet nog verder te irriteren.

Na het verhoor besloot de psychiater bij Tonnet tot de diagnose 'ziekelijk querulantisme en verstandelijke aftakeling, met gevaar voor gewelddadigheden'. Hierdoor werd de weg vrijgemaakt voor de onvrijwillige opname van de oud-generaal, op 8 maart 1934, met rechterlijke machtiging in het Binnengesticht (2) in Zutphen. Aldaar kwam hij onder behandeling van zenuwarts N.J.A. Francken. Een door Tonnet aan de geneesheer-directeur van het ziekenhuis, dokter A.J.M. le Nobel, alsmede de opgetrommelde Inspecteur van het Staatstoezicht op de Krankzinnigen, dokter J.H. Schuurmans Stekhoven, gericht verzoek tot in vrijheidsstelling werd niet gehonoreerd.

In Vorden ontstond een spontane handtekeningactie voor vrijlating van 'de generaal'; bijna 500 'gezinshoofden' tekenden een in sierlijk handschrift gestelde brief aan koningin Wilhelmina, met als slotzin:

Mogen wij Uwe Majesteit verzoeken de invrijheidstelling zoo spoedig mogelijk te doen bewerkstelligen? Het mocht echter niet baten.

Op verzoek van zijn advocaat, mr. J.W.F. Donath uit Arnhem, werd Tonnet op 20 maart 1934 (3) overgeplaatst naar het Provinciaal Ziekenhuis in Santpoort. Geneesheer-directeur dokter G. Kraus van dat psychiatrisch ziekenhuis stelde Tonnet reeds een week later in vrijheid! Verdere opsluiting en verpleging werd door Kraus niet meer noodzakelijk geacht. De door Tonnet ingeseinde pers kreeg lucht van de zaak. Deze verhief de oud-generaal in de rol van martelaar, welke in zijn niet aflatende strijd voor de belangen van de arme klompenmaker, ten onrechte en tegen zijn zin, was opgenomen in een krankzinnigengesticht. Schnitzler kreeg de zwarte piet toegeschoven: hij had bij het verhoor door de rechter-commissaris slechts toegehoord en Tonnet niet psychiatrisch onderzocht en was dus - volgens Tonnet en de kranten - niet deskundig.

Om zich achteraf in het openbaar te verdedigen schreef Schnitzler in 1940 een boekwerkje, getiteld *Het geval Tonnet*. Daarin gaf hij niet alleen uitvoerig zijn mening over de zaak, maar diende hij ook dokter A. Querido, psychiater bij de gemeentelijke geneeskundige dienst van Amsterdam, van repliek; deze bekritiseerde eerder Schnitzlers opstelling in de zaak Tonnet in zijn boek *Krankzinnigenrecht*.

Vrijwel alle kranten in Nederland schreven over de zaak Tonnet, de meeste op de voorpagina en vergezeld van grote spotprenten. De sentimenten werden hoog opgezweept, tégen de vermeende rechterlijke en psychiatrische dwalingen en vóór de generaal en de klompenmaker.

Inzamelactie

In De Telegraaf van 4 april 1934 riep Tonnet de Nederlandse bevolking op geld in te zamelen voor het gezin Boeyink. Het krantenartikel werd geïllustreerd met een foto waarop de familie Boeyink armoedig stond afgebeeld bij hun tent en kip-

penhok, waar ze noodgedwongen moesten huizen.

De actie van de Telegraaf had zo'n succes dat ze reeds op 11 april een halt moest worden toegeroepen; ondanks dat bleef het geld binnenstromen.

Op 14 april was f 6.000,- binnen, genoeg om in één keer Boeyinks nieuwe woning te bouwen en zijn schulden af te lossen. Er bleef zelfs nog genoeg geld over voor een indrukwekkende koperen gedenkplaat aan de voorgevel van het huis. Deze, door de in Vorden geboren, maar in Amsterdam wonende kunstenaar E.J. Hoek gemaakte plaat, werd op 23 oktober 1934 in aanwezigheid van veel schrijvende, fotograferende en filmende pers door Tonnet onthuld.

De plaat stelde twee afschuwelijk uitziende figuren voor (een rechter en psychiater), met skeletachtige grijphanden en grijnscoppen, waartussen de tekst: *BOEYINK en zoo ligt thans voor onzen held zijn trotsche weerp partij geveld... eerbiedig opgedragen aan generaal J.J.C. Tonnet....* (4).

Boeyinks huis bestaat nog en het wordt nog steeds gesierd door de gedenkplaat.

Narommelen

In een poging tot rehabilitatie spande Tonnet in augustus 1934 nog een civiele rechtszaak aan tegen Schnitzler. Tonnet voelde zich niet alleen gesteund door de publieke opinie maar ook door een rapport, opgesteld door prof. Aschaffenburg, uit Keulen. Deze had Tonnet op diens verzoek psychiatrisch onderzocht en geen psychische afwijkingen kunnen vinden.

Een door de rechtbank ingestelde commissie van wijze mannen (de Utrechtse hoogleraren psychiatrie Rümke, Van der Hoeven, en Bouman) schaarde zich evenwel achter Schnitzlers oordeel en Tonnet verloor het proces. Tonnet uitte zijn boosheid en verongelijkheid hierover in de door hem verspreide brochure *De psychiatrische kring en de rechtspraak van Pilatus*. Ook verscheen in tal van dagbladen Tonnets epistel *Narommelen*, waarin hij de hele zaak nog eens de revue liet passeren. Bekende uitspraken van Tonnet uit die tijd waren: *Ik ben de enige generaal waarvan bewezen is dat hij niét gek is!*, en *De psychiatrie in handen van onbevoegden is als een scheermes in handen van een aap!*

Op 15 mei 1936 werd Tonnet gedagvaard om te verschijnen voor de rechtbank van Zutphen, omdat hij op 14 april van dat jaar burgemeester W.C. Arriëns, van Vorden, in het openbaar had beledigd met de woorden: *Arriëns, je bent een ploert!* Waarschijnlijk deed Tonnet zijn uitspraken omdat hij zich door de burgemeester gekrenkt voelde toen deze hem, door zijn aanstootgevende gedrag, had afgezet als commandant van de Vordense burgerwacht (5).

Op 29 mei 1936 deed de rechtbank uitspraak: Tonnet werd schuldig bevonden aan opzettelijke belediging van de burgemeester en veroordeeld tot een boete van f 50,-.

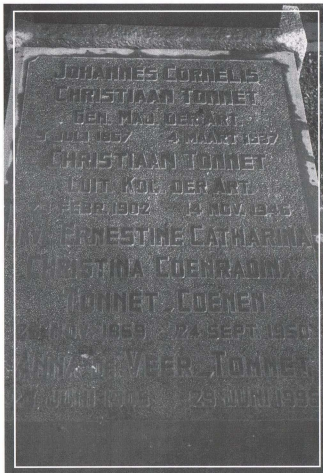
Op 4 maart 1937 overleed Tonnet op zeventigjarige leeftijd aan een beroerte. Met hem ging een bevlogen en kleurrijk man heen. Hij werd op 9 maart 1936 per Gelderse boerenwagen overgebracht naar de besneeuwde Algemene Begraafplaats in Vorden. Volgens De Telegraaf van 10 maart 1937 waren bij de

2

begrafenisplechtigheid tal van (militaire) hoogwaardigheidsbekleders aanwezig, maar ook 'een Indisch, gepensioneerd militair van lage rang, die veel aan generaal Tonnet te danken had'. Ook burgemeester Arriëns was er, en vanzelfsprekend Boeyink, welke bloemen op de kist strooide.

Zoals uitdrukkelijk door Tonnet voor zijn dood geboden, sprak aan zijn graf alleen zijn zoon Christiaan. De zoon noemde zijn vader: *openhartig, spontaan en fijngevoelig*; zijn vaders levensopvatting kon hij in vier woorden samenvatten: *arbeid, toewijding, plichtsbef en kameraadschap*.

In latere jaren werden ook het stoffelijk overschot van Christiaan Tonnet, Tonnets vrouw en dochter Anna in het familiegraf bijgezet.

Het graf van de familie Tonnet, op het Vordense kerkhof.

Noten:

(1) Christiaan Tonnet hield veel van sport en nam deel aan een drietal Olympische Spelen: aan het onderdeel moderne vijfkamp in Parijs (1924) en Amsterdam (1928), aan het onderdeel ruitersport, met zijn paard Harlekijn, in Berlijn (1936). In de Tweede Wereldoorlog was hij een belangrijke verzetsheld. Hij werd door de Duitsers enkele keren tot de doodstraf veroordeeld, maar wist deze steeds weer te ontlopen. Des te tragischer was het dan ook dat hij in 1946 om het leven kwam bij een vliegtuigongeluk op Schiphol. De Luitenant-kolonel Tonnet-kazerne in de legerplaats 't Harde, op de Veluwe, is uit eerbetoon naar hem genoemd.

(2) Het huidige Psychiatrisch Spectrum Gelderland-Oost (voorheen Het Groot Graffel) in Warnsveld kwam in 1901 voort uit het Binnengesticht van het Oude en Nieuwe Gasthuis in Zutphen. Het uit de 17e eeuw stammende Binnengesticht - gelegen op de plaats van de huidige parkeerplaats aan het Basseroord, tegenover het treinstation - bleef in functie tot het eind van de Tweede Wereldoorlog toen het door de geallieerden werd vernield bij het bombardement op het station en de IJsselbrug. De toegangspoort van het Binnengesticht is bewaard gebleven en staat op het Graffelterrein in Warnsveld.

(3) de dag van Tonnets overplaatsing naar Santpoort was Nederland in diepe rouw in verband met het overlijden, op die dag, van koningin-moeder Emma.

(4) de tekst is ontleend aan Starings *Jaromir cyclus*, uit het eind van het vierde deel, 'Jaromir gewroken'.

(5) De burgerwacht, ook wel Bijzondere Vrijwillige Landstorm genoemd, betrof een instelling, bestaande uit bewapende burgers ('landstormers'), belast met het handhaven van de openbare orde, onder rugdekking van het leger. De burgerwacht werd in 1918 opgericht in verband met revolutionaire woelingen in Europa en in 1940 door de Duitse bezetter opgeheven.

Literatuur:

- T. Bijkerk, & R. Pauw, 1996. Gouden boek van de Nederlandse Olympiërs, De Vrieseborch, Haarlem
- J. van den Broek, 1985. Kent U ze nog... de Vordenaren, Europese Bibliotheek, Zaltbommel
- J. van den Broek, 1994. De zaak Boeyink, Vordense Kronyck van de Oudheidkundige Vereniging 'Oud Vorden', Vorden
- J. van den Broek, 1989. De zaak Boeyink, Jaarboek Achterhoek en Liemers van de Oudheidkundige Vereniging 'De Graafschap', Walburgers, Zutphen
- A. Querido, 1939. Krankzinnigenrecht, De Erven F. Bohn N.V., Haarlem

J.G. Schnitzler, 1940. Het geval Tonnet, Arnhem
A.C.W. Staring, 1940. Gedichten, N.V. Standaard-Boekhandel, Brussel
R. Wartena, 1975. Oude en Nieuwe Gasthuis Zutphen, 1625-1975, De Walburgers, Zutphen

Geraadpleegde dagbladen:

De Telegraaf, 19-3-1934, Het geval-Tonnet, spotprent Louis Raemaekers.
De Telegraaf, 4-4-1934, Een oproep van Gen. Tonnet.
Nieuwe Arnhemsche Courant, 5-5-1934, Narommelen.
De Telegraaf, 10-3-1937, Generaal Tonnet ter aarde besteld.

De auteur dankt ir. S.M. de Veer, kleinzoon van J.J.C. Tonnet, voor zijn waardevolle aanvullingen.

Het Vordens Paardenfonds van 1907 tot 1933, *Oprichting, Worsteling om het bestaan en de daaropvolgenden Bloei van het Fonds, gevolgd door de notulen der jaarlijkse bestuursvergadering.*

H. Warringa

...Daarmee begint het notulenboek van het Vordens Landbouw Paardenfonds(VLP) in 1933. Maar het VLP werd al in 1907 opgericht.

Was het schrift voor de periode 1907-1933 vol? Of kwijt?

De notulist heeft in ieder geval de moeite genomen om 15 pagina's lang op humoristische wijze de eerste jaren van het VLP samen te vatten. Hij begint met een mooie schrijfstijl, met zwarte inkt, en blijft tot 1944 de notulen verzorgen. Maar wie is hij? Zijn handschrift wordt allengs minder mooi en de letters wat vlekkelig. De regels komen een beetje scheef tussen de lijnen. Pas in 1944 wordt duidelijk dat het gaat om de heer W.J. Schutte, directeur van de Nutsspaarbank, die blijkens de notulen van 1945 wegens hoge leeftijd in dat jaar afscheid neemt van het Fonds. Dezelfde die er ook al in 1907 bij was om de boekhouding te voeren, omdat geen van de andere bestuursleden daar verstand van had. De tijden veranderen nauwelijks. Zijn plaats werd ingenomen door G.W. Eijerkamp, die deze functie tot 1992 uitoefende!

Maar nu over die eerste 23 jaren van 'worsteling' en 'bloei'.

De Oprichting

Geruimen tijd werd in de Afdeling Vorden van de Geldersch Overijselsche Maatschappij van Landbouw gesproken over de oprichting van een eigen onderling fonds ter verzekering van paarden.

In 1907 was het zover! Een bestuur werd gevormd met een hoog gehalte aan blauw bloed. Namen als Van der Borch, van Vorden, Thate, van Den Bramel, en Van der Heyden van Doornenburg, van Het Onstein, werden aangevuld met aloude Vordense namen, als Harmsen, Tjoonk, Ensink, Wijers, en Arfman. De Rijksveearts Thien werd adviserend lid.

De Worsteling

Het eerste paard dat verzekerd werd in klasse A was dat van G. Voskamp van de Hoogeweide.

Het dier bleef onveranderlijk in klasse en nummer verzekerd, ook toen de heer W. Mennink, schoonzoon van Voskamp, eigenaar werd. Toen in de zomer van 1927 het paard door het hemelvuur werd getroffen en dus uitgekeerd werd, plaatste de heer Mennink in de Vordensche Courant een dankbetuiging aan het VLP voor de prompte uitbetaling. Dit is de enige maal dat voor het Fonds op een dergelijke manier reclame werd gemaakt (tot op heden, H.W.).

Al gauw waren er 50 paarden verzekerd. Alleen de verkoop van aandelen à fl. 10.— voor een te vormen waarborgfonds wilde niet vlotten:

Met het plaatsnemen der aandelen in het Waarborgfonds ging het minderslot. Op vierde aandeel van fl. 10.— moest 50% gestort worden. Was het soms een soort wantrouwen in de toekomst van V. L. P. of vond het zijn oorzaak in de renteloozheid der aandelen? Wie zal het zeggen, maar de zaak was, dat van de 100 aandelen die het Bestuur had wonsoken uit de gevonds er slechts xerventig geplaatst werden. De aandeelhouders waren de Sleermt:

P. G. Gallie 1 en 2; H. M. Thien 3 en 4;
A. Tjoenk Sr. 5; C. J. Wijers 6 en 7; J. Kien-
huis 8 en 9; A. E. C. C. Baron van der Heyden
van Doornenburg 10, 11, 12, 13 en 14; W. F. E. Baron
van der Borch tot Weerde 15, 16, 17, 18 en 19;
W. J. Thake van den Bramel 20, 21, 22, 23 en 24;
A. J. Ensink 25, 26 en 27; Harman Tjoenk Jr. 28 en 29;
G. Hofman 30; D. W. Kruvelman 31; R. Wesselink
32; G. G. Wesselink 33 en 34; H. Eijerkamp 35;
H. Eggink 36; Antony Koenblich 37; W. Korda
Jr. 38 en 39; G. J. Gotink 40; J. W. Tjoenk 41;
H. J. Tjoenk 42; R. Brandonburg 43; E. Philips 44;
J. Deaanje 45; J. Pardijs 46; B. F. W. Barons van
Westerholt van Klackfort 47 en 48; H. Vorkamp 49;
H. J. Oberink 50; C. Barons van Dorth tot Medler
51, 52 en 53; D. J. Rossel 54; Mej. de Wed. H. Slaver
kamp 55; Gerhard Rouwehorst 56; B. Toote-
rink 57; A. W. O. Thake van de Boekhorst 58 en 59;
H. Nieuwenhorst 60; M. J. Wissink 61; J. W. Groot
Bramel 62; J. W. Albers 63; J. W. Elshoff 64;
D. Pardijs 65; G. J. Bloemendaal 66; J. W. Eijer-
kamp 67; Mej. de Wed. B. Rossel 68; Harman
Korda 69 en H. A. Hessink 70. Na de plaatsing
van deze 70 werden verder geen prozingen meer
op de resterende 30 te plaatsen aangevraagd.

De lijst met
aandeelhouders
(10-tjes leden)
van het Vordens
Paardenfonds,
in het jaar 1908
(pag. 3 en 4 van
het notulenboek)

Was het een soort wantrouwen in de toekomst of vond het zijn oorzaak in de renteloosheid der aandelen? In 1915 was de toestand der Kas echter zoo treurig dat te voorzien was dat in het komende jaar het waarborchfonds zou moeten worden aangesproken.

De Bloei

Hier kwam echter de taaië volharding der Achterhoeksche boeren tot uiting, want met bijna algemeene stemmen werd besloten het Fonds niet te ontbinden, maar de premie zoolang te verhogen tot er weer voldoende reserve was gevormd.

Onenigheid binnen het bestuur

In 1920 was de goede verhouding binnen het bestuur geweken.

De oorzaak was een te lage schatting van het paard van de voorzitter.

Tijdens de onoverkwikkelijke discussie bedankte de heer Thate als bestuurslid en nam de heer Goossen Winkel zijn plaats in. (Wiens zoon later ook in het bestuur zat. Ook Winkels kleinzoon zit, tot op heden, in het bestuur).

Er kwam daarna een uittocht van blauw bloed op gang, want ook Van der Heijden en Van der Borch hielden het daarna snel voor gezien. De nieuwe voorzitter werd dhr. Arriëns, burgemeester van Vorden.

Ook de burgemeester had slechts een interim-functie, want hij droeg zijn functie over aan de veearts De Ronde, en tot op de dag van vandaag vervullen de veeartsen(dierenartsen) deze rol.

De bestuursfuncties werden vaak tot op hoge leeftijd vervuld. Voortdurend ontvallen volijverige en belangeloos werkende leden, zoals dokter Thien, de Heer Ensink (1925), en de heer Wijers (1929). Deze laatste moet een karakteristieke figuur zijn geweest, want hij figureert in een aantal anekdotes die Schutte aanhaalt.

Ik wil besluiten met een letterlijke weergave van twee van die anekdotes.

Uit de eerste blijkt dat bromnozems, hanggroep-jongeren en onverstandige ouders van alle tijden zijn.

Het 1e geval

Het echtpaar E., onder het Medler, had een paard. Een jong en vurig dier, bij het VLP verzekerd. Op zekeren dag komt de 15 à 16-jarigen zoon, het paard gespannen voor een stortkar, het dorp in vollen ren binnenrijden. Staande in de kar spoort de kwajongen met leidsel en zweep het arme dier steeds tot grooter snelheid aan, zodat de kar opwipt en de raderen soms geen straat raken. Schatter Wijers ziet het geval, houdt den jongen aan en vertelt hem kort en bondig dat het Fonds het paard niet zal uitkeeren wanneer het door zijn woest en afbeulend rijden een ongeluk krijgt. In plaats dat de ouders dankbaar voor die tusschenkomst zijn, worden ze boos en weigeren de betaling van de halfjaarlijksche premie, waarop ze als verzekerden worden geroyeerd.

Het tweede geval gaat over L. die in de huidige tijd waarschijnlijk moeite zou hebben zijn gaspedaal te beheersen.

Het 2e geval

't Was in Hengelo (Gld.) groote jaarmarkt geweest en de straat in Vorden was vol met vandaar terugkeerende voertuigen. Boer L. uit Delden, wiens paard bij het VLP verzekerd was, wilde graag laten zien hoe vlug zijn paard over de weg kon en was dan ook reeds verscheiden wagens en karren in vollen ren gepasseerd. Op den hoek voor het Gemeentehuis neemt hij den draai echter te scherp en komt terecht tegen een tuinhek, dat gedeeltelijk vernield wordt. De politie (!) snelt toe, en vertelt den wel wat verbluften L. dat hij heeft te zorgen dat het hek weer op zijn kosten hersteld wordt en dat dan het geval maar in den doofpot zal gestopt worden. Maar....., ongelukkig was het vernielde hek het eigendom van schatter Wijers, die nu de booze geest van L. werd, al had W. er zich in 't geheel niet mee bemoeid (!)

Het gevolg was, dat L. weigerde de halfjaarlijksche premie te voldoen en zijn royement als verzekerde volgde. 't Was het enige strafmiddel, dat op L. kon worden toegepast'.

p.s. Het notulenboek wordt tot op de dag van vandaag in ere gehouden (H.W.)

Foto uit 1992, met ter linkerzijde het oude bestuur, van links naar rechts, de heren Norde (Osseboer), Berenpas (Prinsenhoeve), Kornegoor ('t Hissink), Oortgiesen ('t Wiemelink), Eijerkamp, en Winkel (Gazoor). In het midden H. Warringa, en rechts, het nieuwe bestuur; de heren Harmsen (Bosmanshuís), Ter Maten, Winkel (Gazoor) en Wunderink (Het Addink).

Schildersbedrijf Van de Wal

H.G. Wullink.

Van de heer L. Westerhof, directeur van schildersbedrijf Van de Wal, kreeg ik, alweer een aantal jaren geleden, een brief van de heer H. van de Wal, thans woonachtig te Warnsveld. Hierin geeft deze het ontstaan van het bovengenoemde schildersbedrijf en nog vele andere wetenswaardigheden uit de eerste helft van deze eeuw weer.

In het boek *Vorden, een Historische Verkenning* wordt ook een alinea aan genoemd bedrijf gewijd. De inhoud van de betreffende brief leek mij een goede aanvulling daarop.

Hierna volgt de brief waarin, in verband met de beschikbare ruimte, kleine wijzigingen zijn aangebracht.

Hidde van de Wal, geboren 29 december 1866, huwde in 1897 en had toen reeds een schilderszaak. De woning van het echtpaar stond op de plaats waar later kapper Wiekart (Dorpsstraat) was gevestigd.

Naast dit huis was een ruime schilderswerkplaats. Daar staat nu het huis van slager Rodenburg. Vermoedelijk bestond de schilderszaak al eerder. Het oude woonhuis werd omstreeks 1928 afgebroken, waarbij op de gebinten op de zolder een zeer dikke korst verflagen werd aangetroffen in diverse kleuren, kennelijk ontstaan door het uitstrijken van verfkwasten.

Of Hidde voor zijn huwelijk op die zolder het bedrijf reeds heeft uitgeoefend, of dat er mogelijk een voorganger is geweest, is mij niet bekend. Hidde's vader was in ieder geval geen schilder. Die vestigde zich in 1862 in Vorden. In 1868 overleed zijn vrouw. Enige tijd later hertrouwde hij met een Vordense weduwe en vertrok naar Hellendoorn.

Of de kinderen, Hidde en zijn zusje, mee naar Hellendoorn zijn gegaan, of dat ze in een pleeggezin terecht kwamen, is niet duidelijk. Het kan ook zijn dat, toen hun vader overleed, ze teruggekomen zijn en toen in een pleeggezin geplaatst zijn. Bij het overlijden van zijn vader was Hidde twaalf jaar. Vast staat dat ze voornamelijk werden grootgebracht bij de familie Brinkers. Vader sprak altijd vol lof over oom en tante Brinkers. Vermoedelijk woonden die in hetzelfde pand, maar of hij ook schilder was, is niet bekend. Zo nee, dan is Hidde hoogstwaarschijnlijk het bedrijf begonnen op de keukenzolder, na een vakopleiding in België.

Want - heel merkwaardig - als jonggezel al is hij naar België gezonden voor een goede vakopleiding. En dat in een tijd waarin het reizen toch nog erg moeilijk was. Vermoedelijk gesteund door een of ander rijk familielid die, zoals toen gebruikelijk, de voogdij over de wezen hadden. Vader heeft er vaak over verteld. Hij had lange tijd gewerkt aan de kerkschilderingen in Gent en Brussel en aan de decors van de Staatsopera. 's Avonds, om negen uur, gingen ze nog naar de tekenlessen. In de werkplaats hadden jarenlang drie grote beschilderde doeken gehangen van jute en van min-

stens één bij anderhalve meter groot. De eerste was een muurpaneel met groene ran-ken, uitlopende in een stilleven van fruit, de tweede, met groepen gevleugelde engeltjes, en de derde, met in reliëf opgewerkte ooievaars, staande in een moeras met echt riet. Jammer dat die om een of andere reden verloren zijn gegaan. Ik denk dat vader na zijn terugkeer uit België voor zichzelf is begonnen. Dat zou dan het begin geweest kun-nen zijn van schildersbedrijf Van de Wal.

De werkplaats was ruim voor die tijd. Aan de straatzijde waren twee grote glazen deu-ren met opklapbare bovenramen, geschikt om rijtuigen, huifswagens, enzovoort, binnen te laten. Op het bovenraam stond in grote gotische letters: Huis- rijtuig- en decoratie-schilder, geschreven

De werkplaats was met grote glasdeuren in tweeën verdeeld. Het voorste gedeelte met een stenen, het achterste met een houten vloer. Dit was de zogenaamde 'lakkamer'. Vooraan links was de glasbank, met ruiten in allerlei maten, netjes gesorteerd in vak-ken. Daaronder ketels met stopverf, plamuur, loodwit, zinkwit, krijt, enzovoort.

Rechts was de werkbank, met talrijke potten en potjes en laden met droge verfstoffen, zoals geeloker, parijsgroen, indigoblauw, karmijnrood, en nog andere. Een bascule stond in 't midden opgesteld. Hier werden de meeste verfsorten nog zelf gemaakt. Lijnolie en siccatief waren dan ook ruim voorhanden. Onder de werkbank was een grote zinken bak voor de op de muur uitgestreken kwasten.

De droge verfstof werd eerst uitgewreven op een dikke glazen plaat, daarna aange-maakt met olie en siccatief en op kleur gemengd. Vervolgens ging dit mengsel door een verfmolen, een rotwerk waar we als jongens vaak werden aangezet. Soms draaiden we de stelschroef iets lossler om het werkje makkelijker te maken. In het achterste gedeelte stond links een lange tafel waaraan al het schrijfwerk werd gedaan. 's Zaterdagavond (er werd dan gewerkt tot vijf uur) kwamen de jongens – over knechten werd niet gesproken – thuis en leverden hun werkboekjes over de afgelopen week in. In deze boekjes werd genoteerd waar en hoeveel er gewerkt was en werden tevens de gebruikte materialen opgeschreven. Hieruit werden de rekeningen voor de klanten samengesteld, meestal hele grote lappen en zeer uitgebreid. Eind december moesten deze zo ongeveer de deur uit- bijna alles ging op jaarrekening. In januari werd dan meestal betaald, waarbij koffie en/of een borrel werd geschonken. Er bleven ook wel enkele open pos-ten jarenlang 'kraaien'.

Met de jongens was er een prima verhouding. Er was een vaste kern van vijf à zes man, in drukke tijden aangevuld met tijdelijke hulp. Tot de vaste mensen behoorden Herman Steenman, Johan Stapper, Ati Papperse en Willem van Heeckeren. Jarenlang zijn die bij Van de Wal werkzaam geweest. In de schoonmaaktijd werd er veel naar Steenman gevraagd. Die kon plafonds witten zonder een spatje te morsen, en niet stre-perig. Ook waren er jongens die na enige jaren in de zaak te hebben gewerkt, kwamen met de mededeling: "Baas, ik wou eens voor mezelf beginnen". "Goed, mien jong", was dan het antwoord, "ik hoppe dat 't ow goed geet. As 't neet wil, meug lej geröds weerunne kommen". Hiertoe behoorden A.M. Jörissen, Frans Smit, Boerstael en

Frans Caen. Deze laatste is elders begonnen. Om de jongens aan het werk te kunnen houden, werden er zoveel mogelijk werkzaamheden naar de winter verschoven. Zoals bijvoorbeeld jaloezieën verven (allemaal dunne latjes) tuinmeubelen, boerenwagens (kleedwagens) en rijtuigen, van deze laatste soms drie in één winter. De loze uurtjes werden besteed aan verf-maken, verfpotten uitbranden en schoonkrabben en behang knippen. Er heerste een prettige sfeer. Er werd veel gezongen en de kwinkslagen en plagerijen vlogen over en weer. Het Wolgalied en de Parelvissers behoorden tot het dagelijks repertoire.

Ook waren er geregeld een paar jongens uit opvoedingsgestichten, zoals Hoenderloo, of de Mettray. Deze werden door de stichtingen ondergebracht in pleeggezinnen en moesten dan het schildersvak leren. Overdag gingen ze mee op karwei. 's Avonds kwamen ze naar de werkplaats om het letterzetten en decorschilderen, en ook houtkleuren: namaak-eiken, -berken, enzovoort, te leren. Dit gebeurde op grote stukken grond

*Het huis waar
Van der Wal
vermoedelijk is
begonnen met het
schildersbedrijf.*

*Later was dit
kapsalon Wiekart
en nu is er
salon Marianne
in gevestigd.*

karton met waterverfkleur. De houtnerven werden getrokken met fijne en grove stalen kammen, waar overheen jute. De knoesten werden gedraaid met kwasten.

Er waren in die tijd slechts drie schildersbedrijven in Vorden, namelijk Van de Wal, Greuters en Wansink. De onderlinge verhouding was goed, geen zware concurrentiestrijd. Zo nodig hielpen ze elkaar. Greuters had vanwege zijn godsdienst vrijwel alle katholieke klanten. Wansink had nog een winkeltje erbij in schoonmaakartikelen en deed het kalm aan met kleine karweitjes. Dit in tegenstelling tot vader, die vrijwel alle buitenplaatsen tot klant had, met daarbij behorende boerderijen. Daarnaast had hij nog veel klanten in het dorp.

In 1921 kocht mijn vader aan de overkant van de weg een vrijgekomen pand (thans Boerstool b.v.). Hierachter werd een grote werkplaats aangebouwd en aan de voorzijde een winkel waarin vader schildersbenodigdheden zou gaan verkopen. De zonen, Jan en Jo, namen de schilderszaak voor hun rekening. De oude werkplaats aan de overkant werd verbouwd tot woonhuis, later tot slagerij. Jan en Jo hebben een aantal jaren samengewerkt. De winkel nam meer en meer de vorm aan van een drogisterij, annex schildersbenodigdheden. Jo trok de winkel meer en ging studeren voor het drogisten-diploma. Na het behalen daarvan gingen de broers in goed onderling overleg uit elkaar. Jan hield de schilderszaak voor zich en Jo nam de winkel over van vader, die bij hem inwoonde. Hij heeft hier een prachtige zaak opgebouwd. Jammer dat vele jaren later zijn opvolger, zoon Hidde, het niet kon bolwerken en de zaak na een aantal jaren werd opgeheven. Jan bleef kinderloos en op latere leeftijd werd de schilderszaak overgedaan aan een nakomeling van Greuters die de zaak voortzette onder de naam Schildersbedrijf van de Wal b.v., te Vorden. Als ik de auto's met die naam zie rijden, geeft het mij nog altijd een trots gevoel!!

Mededelingen

Van onze zustervereniging uit Gorssel ontvingen wij het volgende bericht:

De werkgroep genealogie van de Oudheidkundige Vereniging De Elf Marken, te Gorssel, organiseert op zaterdag 6 juni 1998 in Ons Richtershuis aan de Hulstweg 7 te Harfsen haar vierde genealogische dag. De dag begint 's morgens om 10 uur en duurt tot ca.16.00 uur.

Enkele nieuwe standhouders zullen hun collectie laten zien en we komen enige vertrouwde gezichten tegen.

Met vriendelijke groeten,

De werkgroep genealogie

(Informatie is te verkrijgen op het secretariaat deze vereniging, tel.: 0573-221317)

Verder ontvingen wij het volgende schrijven van de Stichting Huis Bergh:

Zoals u wellicht hebt vernomen, zijn er in dit jaar tal van activiteiten in Nederland en Duitsland naar aanleiding van de Nationale Herdenking van de Vrede van Munster. 350 Jaar geleden werd de vrede getekend en kwam er een einde aan de Tachtigjarige Oorlog. Door dit feit werd de Republiek der Verenigde Nederlanden door de andere Europese mogendheden als zelfstandige staat erkend. Men zou 1648 het geboortjaar van Nederland kunnen noemen.

De geschiedenis van Huis Bergh was aanleiding om aan de hand van de familiebetrekkingen met de Oranjes in het Kasteel Huis Bergh een tentoonstelling te houden van:

13 juni t/m 27 september 1998,

met de titel:

Tussen Spanje en Oranje

Huis Bergh, Gelderland en de Tachtigjarige Oorlog

Speciaal voor historische geïnteresseerde gezelschappen zijn er arrangementen samengesteld. Wellicht voor de leden van uw vereniging interessant om in deze periode het Huis Bergh te bezoeken.

In de tentoonstelling is een dia-klankbeeld en een cd-rom te bekijken. Bovendien kan men de vaste rondleiding door het kasteel o.l.v. een gids volgen.

Met vriendelijke groet,

STICHTING HUIS BERGH